

ROLUL MONUMENTELOR DE ARHITECTURĂ ÎN DEFINIREA AMBIENTULUI DIN ZONA ISTORICĂ A TIMIȘOAREI

Liliana Roșiu

Constituindu-se într-un ansamblu spațial organizat conștient în vederea desfășurării diferitelor situații existențiale, ambientul arhitectural devine, prin capacitatea sa de exprimare a nivelului economic și spiritual al societății, o importantă sursă de informație pentru evoluția unei colectivități umane.

Psihologia ambientului și sociologia urbană accentuează relația de interdependență om-ambient, insistând asupra acțiunii de modelare a mediului în funcție de necesitățile societății, pentru care gradul de adecvare dintre trebuințe și oferta cadrului de existență joacă un rol important în ridicarea calității vieții. Pe de altă parte, aceste discipline scot în evidență influența pe care ambientul o exercită asupra individului și colectivității, prin reacțiile fiziologice, psihice și sociale pe care le determină¹.

Această problemă apare ca deosebit de importantă în prezent, datorită aspectului complex pe care îl presupune adaptarea omului la cadrul creat de el, în condițiile procesului mai accelerat de modificare ambientală realizat de societatea contemporană, pentru care modelarea necorespunzătoare a mediului poate conduce la urmări negative asupra sănătății psihice a individului.

Pentru organizarea unui cadru de viață în care omul să se regăsească și cu care să se identifice, mediul ambiant trebuie să răspundă necesităților umane în principal printr-o funcție practică, una simbolică și una estetică².

În zonele istorice, în care adesea apare suprapunerea de etape constructive, prin complexitatea de elemente pe care le deține, mediul oferă disponibilități sporite pentru a răspunde necesității de cunoaștere și trebuințelor funcționale sau estetice foarte variate.

Dacă se are în vedere cantitatea de informație, posibilitățile funcționale sporite, capacitatea de a răspunde prin formă, structură, mărime, culoare, diversitate, mișcare, calitate, necesități de cunoaștere

afectivă a mediului construit, monumentul este un factor de intervenție în ambient cu un plus pe potențialitate în crearea unui spațiu vital de valoare.

Prin semnificația sa de martor al evoluției istorice a fondului construit și prin capacitatea de conservare a valorii culturale, monumentul contribuie la creșterea posibilității de personalizare și de păstrare a caracteristicilor unui ambient. Imaginea locuitorului asupra mediului în care trăiește este legată în mare măsură de prezența monumentului, care evocă imagini de intensitate sporită în privitori.

Percepând ambientul în termenii unei serii complexe de relații, omul intră în legătură cu acesta mai ales prin factori de amplasare și semnificație, care constituie un determinant al comportamentului uman³.

Monumentul se înscrie în memorie prin semnificația culturală pentru colectivitate, prin caracter distinct, formă fizică și capacitate de a crea imagini, vizibilitate în timpul deplasării, rol de fundal pentru activități ale omului, etc.⁴.

Singularitatea, valoarea de simbol, intensitatea de folosire, la fel ca și conturul, mărimea, forma, expresia artistică, sunt atribute cu care monumentele intervin în determinarea ambientului ⁵.

Pentru Timișoara, unul dintre monumentele cu o mare încărcătură simbolică este "Castelul Huniazilor", cea mai veche construcție a orașului, de a cărei existență se leagă atât evoluția orașului fortificat, cât și, pentru o perioadă de mai multe secole, o funcție de reprezentare.

Acest monument se impune în spațiul urban, în primul rând prin singularitate și valoare simbolică. Amplasat în centrul unui spațiu larg, cu fronturi stradale destul de heterogene, situat în vecinătatea nucleului istoric al orașului, "Castelul Huniazilor" se constituie în punct polarizant pentru ambientul dat, nu numai prin încărcătura istorică pe care o deține, ci și prin mărime și varietate a tratării.

Astfel, latura sudică și o parte a celor de est și vest păstrează, în ciuda multiplelor modificări, o configurație mai apropiată de forma inițială imprimată în secolul al XV-lea, în vreme ce corpul nordic, transformat la mijlocul secolului al XIX-lea și tratat într-o manieră neogotică, deține o fațadă a cărei ținută face trimiteri la construcțiile militare vieneze ale epocii și la castelul italian de factură gotică.

În cazul amplului spațiu urban al Pieței Unirii, monumentele au un rol determinant în definirea ambientului. Încă din secolul al XVIII-lea, când a fost structurată piața, amplasamentul construcțiilor importante, recunoscute astăzi ca monumente, a avut o importanță hotărâtoare în compunerea spațială.

Astfel, biserica episcopală ortodoxă ocupă un amplasament în axul laturii vestice a pieței, palatul Vechii Prefecturi se desfășoară pe jumătate din latura sudică, iar Domul, pentru care dintre toate variantele de

Fig. 1. Piața Unirii, frontul vestic

Fig. 2. Domul, monument dominant în frontul estic al Pieței Unirii

amplasament propuse s-a ales cel dezaxat pe latura estică, echilibrează prin această poziție întreaga configurație spațială. Această amplasare asimetrică a Domului și Vechii Prefecturi în raport cu axele majore ale pieței este contrabalansată de tratarea simetrică a fațadelor celor trei monumente.

În spațiul urban dat, în care intervine în centru coloana Sfintei Treimi cu o compoziție sculpturală de factură barocă, cele trei monumente de arhitectură acționează prin valori simbolice și estetice foarte ridicate. Acestea au determinat și modul de intervenție contemporană în acest spațiu, în care ambientul a păstrat, în ciuda modificărilor ecletice de pe latura nordică, sau a noilor construcții în "stil 1900" de pe latura sudică, modul de structurare imprimat în perioada barocă.

Pentru perioada de început a secolului al XX-lea, în care piața își pierde rolul de centru polarizant pentru viața orașului, prin transformarea sa din spațiu cu ridicată capacitate de reținere, în spațiu de trecere, aspect la care a contribuit mult înlocuirea localurilor de la parter prin dotări bancare și comerciale, monumentele sunt cele care păstrează valoarea ridicată a spațiului pentru conștiința colectivității⁶.

În acest caz, ambientul, cu încărcătura sa semantică și estetică a determinat și modul de abordare a intervențiilor contemporane majore, optându-se pentru compunerea unor elemente formale din limbajul barocului la realizarea clădirii Trustului de Construcții, sau pentru revenirea la fațada barocă în cazul Vechii Prefecturi.

Într-un alt spațiu urban, Piața Libertății, caracterul baroc inițial s-a diminuat mult datorită dinamicii urbane din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, perioadă în care acest ambient a primit noi valențe.

Prin construirea pe latura estică a pieței a "Casei de Economii a Timișului", ulterior cunoscută ca "Banca Agrară", într-o factură renașcentistă, apoi prin accentuarea colțului nord-vestic al pieței cu dominantă volumetrică a "Băncii de Credit", care înlocuiește în anul 1911 biserica barocă a fostului complex al claustrului franciscanilor, acest spațiu urban își modifică sensibil parametrii.

Cele două monumente, "Primăria Veche" și "Cazinoul militar", care mai păstrează elemente din configurația imprimată în secolul al XVIII-lea, reprezintă în acest ambient cu tendințe de dispersie compozițională, factori de echilibru și de referință, prin valoare simbolică, estetică, prin desfășurare și amplasament.

Astfel, "Primăria Veche" a cărei fațadă ușor modificată, unifică întregul front nordic, devine element de fundal pentru animația pieței, dominant prin întindere și amplasament, în ciuda masivității "Băncii Agrare", sau a formei elansate a clădirii "Băncii de Credit".

În afara piețelor, prezența monumentelor pe artere principale, limitrofe centrului istoric, conduce la puternice personalizări ale mediului

Fig. 3 Primăria veche, element de fundal pentru latura nordică a Pieței Libertății

Fig. 4. Palatul Dejan

ambiant. Un asemenea punct de interes îl constituie frontul unitar de pe starda Eminescu, în care se integrează "Casa Mercy" și "Palatul Dejan".

Până în anul 1948 din ansablu făcea parte și "Casa Mocioni", unul dintre cele mai reprezentative exemple de arhitectură neoclasică din Timișoara, a cărei dispariție a redus valoarea ambientului, făcând-o să crească pe cea a monumentelor păstrate. În afara calității estetice a celor două monumente amintite, "Palatul Dejan", intervine în ambient prin singularitate, reprezentând martorul de referință pentru arhitectura neoclasică din Timișoara, supusă modificărilor, începând cu jumătatea secolului trecut.

În ambientul urban din zona perimetrală a nucleului istoric acest front unitar se înscrie și ca element de dialog vechi-nou pentru orașul contemporan, sporindu-și astfel prin contrast impactul în spațiul stradal.

În imediata sa vecinătate, "Palatul Dicasterial", ridicat între 1855-1860 sub forma celei mai mari clădiri administrative a orașului, intervine în țesutul urban cu structură și caracteristici bine conturate, printr-o modificare de proporții a ambientului.

Astfel, Dicasterialul impune prin dimensiuni, singularitate și semnificație, exprimând pronunțat funcția de reprezentare ce i-a fost atribuită. Prin volumul său masiv și supradimensionat, efectul asupra ambientului este de dominantă, cu scoaterea din scară a vecinătăților, din care se asigură doar o percepere parțială a monumentului.

În general, zona istorică a Timișoarei nu oferă în afara piețelor reprezentative, care sunt spații cu posibilități ambientale largi, alte suprafețe pe care monumentele să beneficieze de condiții sporite de punere în valoare și care la rândul lor să influențeze modul de structurare al acestor spații.

Astfel, profilul îngust al străzilor face destul de dificilă în unele cazuri participarea monumentului la ridicarea calității ambientului.

În mediul relativ uniform al străzii Mărășești, greu de perceput în detaliu, atât datorită îngustimii profilului, cât și tratării fațadelor în factură asemănătoare și la același regim de înălțime, "Sinagoga din Cetate" intervine ca element de pitoresc și singularitate. Prin contur, înălțime ce depășește linia de cornișă a restului frontului și prin tratarea suprafeței fațadei, acest monument, cu rol de accident în frontul stradal, contribuie prin diversitate la ridicarea calității ambientului.

Ca factor ambiental, monumentul poate juca și rolul de punct de orientare și reper în oraș, în cazul fragmentelor din cetatea Timișoarei, intrate în limbajul curent prin termenul de "Bastion", această funcție corelându-se cu cea simbolică.

Prin contur, formă și amplasament, cele câteva fragmente din fortificațiile cetății, păstrate pe calea Aradului sau pe strada Brediceanu, intervin prin contrast volumetric sau cromatic într-un spațiu urban

periferic nucleului istoric, unde joacă rol de integratori pentru noile construcții ale perioadei contemporane și contribuie la creșterea forței de atracție a spațiului construit.

Indiferent de poziția, dimensiunea sau configurația mediului construit în care sunt amplasate, monumentele contribuie prin întreaga lor încărcătură simbolică, estetică sau funcțională, reală și potențială, în modelarea ambientului, la personalizarea sa, la accentuarea calității și caracterului său specific.

Fig. 5. Fragment din cetatea Timișorii, pe Str. Brediceanu

NOTE:

1. Seymour Wapner, Bernard Kaplan, Saul B. Cohen, *Perspectivă de dezvoltare organică pentru înțelegerea tranzacțiilor cu oameni și ambiente*, în *Semnificație și comportament în cadrul construit*, București, 1985, p. 214.
2. Victor Ernest Mașek, *Designul și calitatea vieții*, București, 1988, p. 58.
3. James D. Harrison, William A. Howard, *Rolul semnificației în imaginea urbană*, *Semnificație ...*, loc. cit., p. 172.
4. Donald Appleyard, *Prin ce devin cunoscute clădirile: un instrument de previziune pentru arhitecți și sistematizatori*, *Semnificație ...*, loc. cit., p. 131
5. Idem, p. 142, p. 144.
6. Liliana Roșiu, Doina Sturdza, *Piața Unirii din Timișoara - aspecte privind evoluți unui ambient*

LE ROLE DES MONUMENTS D'ARCHITECTURE POUR DÉFINIR L'AMBIANT DU CENTRE HISTORIQUE DE TIMIȘOARA (Résumé)

Dans la relation étroite entre l'homme, comme modelleur de cadre d'existence et l'ambient, comme facteur d'influence pour le comportement humain, le monument occupe une position importante.

Ses fonctions pratiques, symboliques et esthétiques, gardent la valeur, la personnalité et le spécifique d'un espace urbain.

À Timișoara quelques monuments du centre istorique, le Chateau des Huniades, le Palais Dejan, le Palais Dicasterial, interviennent dans l'ambient par leur valeur symbolique, la fonction représentative, leur singularité et dimension.

Dans les places de l'époque baroque, les monuments gardent la dominante sylistique par des hautes valeurs symboliques et esthétiques, ou assurent l'équilibre compositionel en dépit de tout changement urbain.

Pour les zones périphériques du centre historique, les monuments agissent comme un signal et comme un élément d'intégration pour les contructions des époques suivantes.